

Vankka kumma kuvajainen

Pekka Isaksson: Kumma kuvajainen. Rasismi rotututkimuksessa, rotuteorioiden saamelaiset ja suomalaisten antropologia. Kustannus Puntsi. Oulu 2001. 447 s.

■ Pekka Isaksson käsittelee väitöskirjassaan *Kumma kuvajainen. Rasismi rotututkimuksessa, rotuteorioiden saamelaiset ja suomalaisten antropologia* rodun, rasismin ja rotututkimuksen yhteyksiä pitkällä aikavälillä.

Työ jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan käsitteitä, varhaisempaa tutkimusta ja toisessa osassa käydään läpi rotututkimuksen tietehistoriallinen kehitys sekä eri rotuteorioiden käsityksiä suomalaisista ja lappalaisista. Kolmannessa osassa selvitetään saamelaisten pois-sulkemista, suomalaista antropologista tutkimusta ja saamelaisiin kohdistuvaa tutkimusta.

Tutkimuksen keskeiset kysymykset ovat seuraavat: (1) Minkälainen on fyysisen antropologian suhde biologisiin ja historiallisiin tieteesiin ja minkälainen yhteys sillä oli rasismin syntymiseen? (2) Kuinka saamelaiset kuvattiin ja luokiteltiin suomalaisessa rotututkimuksessa ja siinä ulkomaisessa rotututkimuksessa, josta suomalainen tutkimus sai vaikutteita? (3) Oliko suomalaisen fyysisen antropologian saamelais- ja muu tutkimus rassistista?

Isaksson mainitsee metodologiseksi lähtökohdakseen kontekstuaalisen ja vertailevan tutkimuksen. Tällä tutkimusotteella tekijä tarkoittaa sitä, että rotututkimuksen tekstejä tulkitaan ottamalla huomioon tieteellinen ympäristö ja vallitseva yhteiskunnallinen kehitys.

Omasta ajastamme lähtevä rasismikeskustelu vie tekijän pohtimaan rassistista ja ei-rassistista rotututkimusta. Hän pohjaa historiantutkijan asemaa ja hänen mahdollisen antirasistisen sitoutumisensa vaikutusta tulkintoihin. Korostaessaan tutkijalta vaadittuja kykyjä ymmärtää laaja-alaisesti eri kulttuureja tekijä asettaa myös itselleen päämäärän selvittää rotuteorioiden yhteyksiä oman aikansa tieteelliseen ja yhteis-

kunnalliseen traditioon. Tämän hän myös toteuttaa omassa työssään paikoin ”puuduttavan” yksityiskohtaisesti, lainatakseni tekijän omaa ilmaisua.

Tutkimus liikkuu oppi- ja aatehistorian alueella, mutta siinä on paljon käsittehistoriallista tarkastelua alkaen rodun, rasismin ja rasialismin määrittelyistä ja toiseuden käsitteestä. Isaksson seuraa Bantonin ja Hansonin määritelmiä seuraten rotua tyyppinä, ”jonka mukaan tyyppi implikoi uskoa todelliseen fyysiseen ja henkiseen rotuolemukseen. Se voidaan tulkita myös alkuperäisyydeksi ja aitoudeksi”.

Työ on myös tieteen historiaa 1700-luvulta 1930-luvun loppuun. Tänä pitkänä aikakautena rotuun liittyvä sekä antropologispainotteinen, että biologinen rotututkimus valjastettiin moniin päämääriin, esimerkiksi kolonialismin ja imperialismin palvelukseen. Rotututkimusta käytettiin vahvistamaan oman kansan laatua sekä sulkemaan pois vieraita aineksia. Tekijä tuo erinomaisella tavalla esiin ne rajaehdot, joiden varassa työtä tehtiin. Käsiteltävänä olivat pienet ja epäedustavat aineistot ja alkeelliset mittausmenetelmät. Tekijä on myös tietoinen niistä virhetulkinnoista, joita on tehty rotututkimuksen alueella.

Samoin kuin työ jakaantuu kysymyksenasettelultaan useampaan osaan, on myös osien lähde pohja erilainen. Karkeasti ottaen tutkimuksen alkuosa perustuu laajaan painettuun aikalaiskirjallisuuteen ja artikkeleihin ja jälkiosa henkilöhistoriallisiin ja muihin arkistolähteisiin.

Työn alkuosassa Isaksson esittelee erittäin laajalti rotuteorioita. Voikin kysyä, onko näin laaja oppineisuuden osoitus tarpeen. Eikö olisi ollut parempi keskittyä varsinaiseen empiiriseen osaan? 1990-luvulla on Suomessa ilmestynyt teoksia, joissa esitellään täsmälleen samat rotuteoriat – viittaa Aira Kemiläisen tutkimuksiin *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti* (1993, 2. p. 1994) ja *Finns in the shadow of the "Aryans". Race Theories and Racism* (1998) sekä eräisiin rasismien juuria koskeviin kokoomateoksiin.

Tekijän pääasiallinen arkitoineisto on kerätty Helsingin yliopiston keskusarkistosta, Kansallisarkiston kokoelmista, Kansan arkistosta ja Tukholman Kuninkaallisen akatemian arkistosta sekä Uppsalan yliopiston kirjastosta. Hän on tavoittanut saamelaisiin kohdistuneen tutkimuksen kannalta keskeisten tiedemiesten kuten Yrjö Kajavan, Väinö Lassilan, Niilo Pesosen, Karl Nickulin ja Kai Donnerin arkistot sekä ruotsalaisten Gustaf Retziuksen ja Herman Lundborgin arkistot. Hänen käytössään on ollut Suomalaisen Tiedeakatemian antropologisen toimikunnan sekä Lapin Sivistysseuran kokoelmat. Tekijän perusteellisuutta osoittaa myös tutkimuskirjallisuuden hyödyntäminen. Työ sidotaan erinomaisesti uusimpaan tutkimukseen.

Suomalaisen Tiedeakatemian käynnistämä tutkimusprojekti, jossa mitattiin ja luokiteltiin saamelaisia, tuo uuden tason tutkimukseen. Tekijä analysoi suomalaisen antropologisen tutkimuksen laatua,

luonnetta ja suhdetta aiempaan tutkimukseen. Analyysissä päästään mikrotasolle Yrjö Kajavan ja Väinö Lassilan yksityisarkistojen ja Esko K. Näätäsen tutkimusten kautta.

Eriyistä huomiota Isaksson kiinnittää siihen, mikä oli ulkomaisen rotututkimuksen käsitely saamelaisista ja miten suomalaisten fyysinen antropologia mittasi ja luokitteli heitä. Läpi työn tekijä käy lähteiden varassa keskustelua rasismista. Hän kysyy, voidaanko kaikkea rotututkimusta ja sen mukana suomalaista fyysistä antropologiaa pitää rasistisena. Isakssonin mukaan kaikki rotututkimus ei ole rasistista, joskin se on ruokkinut rasismia. Hän on itse tullut tähän tulokseen tarkastelemalla rotututkimuksen yhteyttä biologian ja historiantutkimuksen kysymyksenasetteluihin 1800- ja 1900-luvulla.

Tutkimuksessaan Isaksson osoittaa monin esimerkein, että rotututkimus ja rasismi eivät olleet yhtenäisiä oppi- tai aatemuodostelmia. Hän tuo tutkimuksessaan esiin sen suuren eron, mikä vallitsi klassisen fyysisen antropologian ja geneettisesti suuntautuneen rotubiologian välillä. Tekijän mielestä on väärin tulkita rasistisiksi sellaisia väitteitä saamelaisista, jotka eivät rasistisia olleet. Rasismi ei saanut tukea Yrjö Kajavan mittauksista eikä Väinö Lassilan tutkimuksista. Tekijän perustelut löytyvät siitä, ettei näissä tutkimuksissa hierarkisoitu suomalaisia ja saamelaisia, vaan käsiteltiin niitä samalla tavalla, vaikkakin niitä saatettiin pitää rodullisesti vieraina ryhminä toisilleen. Isaksson luonnehtii Kajavaa

suomalais-isänmaalliseksi ihmiseksi, jonka maltilliseen nationalismiin sisältyi ruotsinmielisyyteen kohdistuvaa kritiikkiä. Väinö Lassila taas kuului vasemmistososialistien kulttuuririntamaan. Lapin Sivistysseuran puheenjohtajana hän otti ohjelmaan rotuennakkoluulojen poistamisen suomalaisten suhtautumisessa saamelaisiin. Selitys näille oli tieteellinen suuntautuminen pois rotubiologisesta tutkimuksesta.

Me elämme stereotyyppien maailmassa ja teemme arvioita useinkin mielikuvien pohjalta, joilla on tapana elää kauan. Vähemmistöihin kohdistettu syrjintä selitetään usein johtuvaksi rodullisista ennakkoluuloista. Rasismia nähdään sielläkin missä sitä ei ole ollut. Vieras ja outo on aina herättänyt kummeksuntaa. Pekka Isakssonin kirja on monitasoisuudessaan arvokas teos saamelaisiin kohdistuneiden mielikuvien ja ennakkoluulojen murtajana.

Marjatta Hietala